

هنر رمان

نوشته ناصر ایرانی

فرهنگ نشر نو

تهران، خیابان میرعماد، خیابان سیزدهم،

(شهید جنتی)، پلاک ۱۳ - تلفن: ۸۸۷۴۰۹۹۱

نوبت چاپ

اول (تحریر دوم)، ۱۳۹۳

شمارگان

۱۱۰۰

لیتوگرافی

صحیفه نور

چاپ

سهند

همه حقوق محفوظ است.

فهرست کتابخانه ملی

سرشناسه

ایرانی، ناصر، ۱۳۱۶ -

عنوان و نام پدیدآور

هنر رمان / ناصر ایرانی.

وضعیت ویراست

[ویراست ۱۲]

مشخصات نشر

تهران: فرهنگ نشر نو، آسیم، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری

۷۰۰ ص.

شابک

ISBN 978-964-7443-82-1

فهرست نویسی

بر اساس اطلاعات فیبا

عنوان اصلی

موضوع

داستان نویسی - تاریخ و نقد / اصطلاح‌ها و تعبیرها /

داستان - هسته اصلی، طرح و غیره / داستان نویسان /

مرگزشتنامه

شناسه افزوده

الف. ناصر ایرانی، مؤلف.

رده‌بندی کنگره

ب. عنوان: هنر رمان

رده‌بندی دیویی

۱۳۹۲ ۹۵۹ الف / ۳۳۶۵ PN

شماره کتابشناسی ملی

۸۰۸/۳

۳۲۵۹۵۹۱

مرکز پخش آسیم

تلفن و دورنگار ۸۸۷۴۰۹۹۲-۴

بها ۳۸۰۰۰۰ ریال

سپاسگزاری

کتابیون صدرنیا در بیش از بیست و پنج سال گذشته خانه‌ای آرام و بی‌تنش برایم ساخته که هر نویسنده‌ای را به آن نیاز قطعی است؛ فقر و تنهایی ناگزیر و ناگزیر زندگی با نویسنده‌ای گوشه‌گیر را با روی خوش پذیرفته؛ و تمام آثارم را و بازنویسی‌های مکرر آنها را، و از جمله همین کتاب *هنر رمان* را، به دقت از لغزش‌های انشایی و نارسایی‌های روایی پیراسته و هر کدامشان را که حروفنگاری شده بارها نمونه‌خوانی کرده. با چه زبانی می‌توانم از چنین یار عزیزی چنان که شاید و باید سپاسگزاری کنم؟

اما صمیمانه سپاسدار محبت‌های آقای محمد شریفی‌ام. پس از سال‌های درازی که از گشودن باب دوستی با هرکسی، حتی از باز نگه داشتن باب مجالست و مصاحبت با دوستان قدیم، احتراز می‌کردم صفاکیشی آقای محمد شریفی باز طعم دلچسب رفاقت را به من چشاند؛ و هنگامی که حروفنگاری تحریر دوم *هنر رمان* (نه به وسیله ناشری بل به سفارش خودم) به مشکل برخورد بود و نگرانم کرده بود، ایشان از سر لطف قبول زحمت کرد و پا در میان گذاشت تا حروفنگاری کتاب به صورت مقبول کنونی‌اش درآید. علاوه بر این، چاپ و انتشار کتاب را به ناشری پیشنهاد کرد که نزد من بسیار عزیز است.

نیز صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم از آقای محمدرضا جعفری، مؤسس «نشر نو»، که چاپ و انتشار تحریر دوم هنر رمان را به عهده گرفته است. ایشان خلیف صالح ناشر بزرگی است که فرهنگ ایرانی و امداد دستاوردهای اوست در صنعت نشر کتاب کشورمان. چون رشته کار به دست ناشر فاضل خوش ذوقی کاربلدی است یقین دارم که در چاپ و صحافی تحریر دوم هنر رمان، چنان که شیوه مرضیه «نشر نو» است، تا جایی که ممکن است دقت و نفاست به کار خواهد رفت.

ناصر ایرانی

30book

تقديم به
پاره جگرم
على

30book

دیباجهٔ تحریر دوم

در پیشگفتار تحریر اولِ هنرِ رمان نوشته بودم چه شد که حدود بیست و پنج سال پیش کتاب *داستان: تعاریف، ابزارها، و عناصر* را نوشتم؛ و چرا ده سال پیش *هنرِ رمان* را نوشتم. در به تقریب پانزده سالی که بین نگارش *داستان: تعاریف...* و *هنرِ رمان* فاصله بود، من بیشتر از هر وقت دیگری در عمرم رمان می‌نوشتم و رمان می‌خواندم و کتاب‌های نظری مربوط به هنرِ رمان و هنرهای دیگر را، به‌ویژه هنرِ شعر را، مطالعه می‌کردم. از این رو، در هنرِ رمان تجربهٔ بیشتری کسب کرده بودم و دربارهٔ آن هنر دانش بیشتری آموخته بودم. کتاب *هنرِ رمان* ثمرهٔ آن تجربه و دانش بیشتر بود.

اما من از زمانی که خودم را شناختم تا همین لحظه‌ای که دارم این دیباجه را می‌نویسم همواره در حالِ شدن بوده‌ام. نمی‌دانم چه نوع آدمی شدن؛ خوب‌تر و داناتر از پیش یا بدتر و جاهل‌تر از پیش. به هر روی، در همان ایستگاهِ فکری و عاطفی‌ئی که پیشتر بوده‌ام باقی نمانده‌ام. حرکت کرده‌ام. نمی‌دانم پیش رفته‌ام یا پس رفته‌ام. ممکن است از جهت‌هایی پیش‌رفته باشم و از جهت‌هایی پس‌رفته باشم. به هر صورت، همواره در حال حرکت بوده‌ام.

نه تنها خودم همواره در حال حرکت و دگرگونی بوده‌ام، بلکه تا جایی که فرصت داشته‌ام و تا جایی که فرشتهٔ مرگ اجازتم دهد کتاب‌هایم را هم با

خودم از این ایستگاهِ فکری و عاطفی به آن ایستگاهِ فکری و عاطفی کشانده‌ام و می‌کشانم. تحریر دومِ هنرِ رمان را از ایستگاهی که ده سال پیش خودم و تحریرِ اوّلِ هنرِ رمان در آن بودیم به ایستگاهی کشانده‌ام که اکنون در آنم. خوانندگان حق دارند داوری کنند که آیا تحریر دومِ هنرِ رمان از تحریرِ اوّلِ آن رمان‌شناسانه‌تر و آموزنده‌تر و خواندنی‌تر هست یا نیست.

ن.ا.

30book

فهرست

سپاسگزاری	پنج
دیباچهٔ تحریر دوم	نه
فهرست	یازده

کتاب اول: ماهیت رمان

فصل اول: چهار رکن هنر رمان	۳
رکن اول: جهان	۴
رکن دوم: رمان‌نویس در مقام هنرمند	۷
هنرمند و سرچشمهٔ آثارش	۹
آفرینندهٔ ملهم	۱۵
رکن سوم: رمان	۲۰
رکن چهارم: خواننده	۲۱
فصل دوم: نسبت رمان و داستان	۲۷
خصیصه‌های ممیز داستان	۲۸
اثر هنری منشور	۲۸
نسبت داستان و تاریخ	۳۲
وجه تمیز داستان از تاریخ	۳۴
داستان لذت‌بخش و فایده‌مند است	۳۶

داستان، اندیشه، و ایدئولوژی	۴۲
فصل سوم: قصهٔ رمان	۴۹
کالیرهو، نخستین رمانس اروپائی	۴۹
دو نکتهٔ مهم در باب رمانس باستان	۵۲
رمانس‌های پیش از کالیرهو	۵۶
سنت مصری هنر داستان	۵۹
سنت یهودی هنر داستان	۶۱
سنت یونانی - رومی هنر داستان	۶۴
افه‌سیاکا	۶۶
لوسیپیه و کلیتوفن	۶۷
دافنس و کلوتنه	۶۹
اتیوپیکا	۷۴
ساتیریکون	۷۷
متامورفوسیز (مسح)	۸۰
رمانس آرمان‌گرا و رمانس کمیک واقع‌گرا	۸۴
نسبت تاریخ و رمانس باستان	۸۸
رمانس اسکندر	۸۹
شباهت‌های دیگر	۹۰
نسبت حماسه و رمانس باستان	۹۳
تحول شکل‌های داستانی	۹۶
سنت مسیحی هنر داستان	۱۰۲
انجیل‌های اصیل	۱۰۲
«اعمال» مجعول	۱۰۵
زندگی‌نامهٔ قدیسان	۱۰۹
هنر داستان از قرون وسطی تا دورهٔ رنسانس	۱۱۲

فصل اوّل

چهار رکن هنر رمان

تا جایی که من خوانده‌ام و خبر دارم تاکنون داستان‌شناسان نظریه‌پرداز هیچ تعریفی از هنر رمان عرضه نکرده‌اند که ماهیت آن را تمام و کمال بشناساند. علتش شاید سرشت پویا و حد و مرزناپذیر و قاعده‌شکن و بدعت‌گذار خود این هنر باشد که هر تعریفی را خواه ناخواه نارسا یا ناقص و زودازود کهنه می‌کند؛ و نیز به آن سبب که هنر رمان همانند، به‌مثل، هنر شعر رودخانهٔ جهانی عظیمی است که از گذشته‌های دور تا اکنون و از اکنون تا آیندهٔ دور جریان دارد و در این جریان دور و درازش به هر ملت و هر زمان تاریخی‌ئی که رسیده ویژگی‌های روح آن ملت و زمان را پیدا کرده و بازتابانده. از این رو، در عین حال که رمان همچنان رمان مانده است، شکلی دیگر و روحی دیگر یافته است. همین شکل‌ها و روح‌های گوناگونِ رمان باعث شده است که نتوان تعریفی از رمان عرضه کرد که شناسانندهٔ کامل و جامع آن باشد.

بهترین راهی که می‌توانید از طریق آن هنر رمان را بشناسید خواندنِ رمان است. هر چه بیشتر رمان بخوانید هنر رمان را بیشتر می‌شناسید؛ و هر چه بیشتر رمان‌های ملت‌ها و زمان‌های مختلف را بخوانید گونه‌های مختلف هنر رمان را بهتر می‌شناسید. خواندنِ کتاب‌ها و رساله‌هایی هم که داستان‌شناسان نظریه‌پرداز در باب ماهیت و صنعت و تاریخ رمان

نوشته‌اند بسیار آموزنده و مفید است. هر چه بیشتر کتاب‌ها و رساله‌هایی را بخوانید که داستان‌شناسان مختلف از دیدگاه‌های مختلف دربارهٔ هنر رمان نوشته‌اند، و هر چه سنجش‌گرانه‌تر یافته‌ها و گفته‌های مختلف ایشان را با هم مقایسه کنید، هنر رمان را عالمانه‌تر می‌شناسید.

هنر رمان همانند، در مثال، هنر شعر چهار رکن دارد. چهار رکن هنر رمان اینهاست: جهان، رمان‌نویس، رمان، و خواننده. شناخت اجمالی این چهار رکن و نقشی که هر کدام‌شان در هنر رمان دارند و نسبتی که با هم دارند و تأثیری که بر هم می‌گذارند مقدمهٔ لازمی است از برای شناخت رمان.

رکن اوّل: جهان

رکن اوّل هنر رمان را که من «جهان» نامیده‌ام، زیبایی‌شناسان از دورهٔ باستان تا دست کم قرن هجدهم میلادی بیشتر «طبیعت» می‌نامیدند و طبیعت، نزد ایشان، معانی متعددی داشت که یکی از آنها «زندگی» بود.^۱ پس می‌توان این رکن هنر رمان را طبیعت و زندگی هم نامید؛ و نیز، چنان که برخی از داستان‌شناسان اصطلاح کرده‌اند، جامعه و واقعیت. جهان مادرِ رمان‌نویس است؛ در شکل‌گیری سیمای انسانی و شخصیتِ هنری او بسیار مؤثر است؛ فراهم‌آورندهٔ مصالح رمان‌های اوست؛ و مهم‌ترین عامل در رونق یا کسادِ بازارِ کالای هنری اوست زیرا مادرِ خوانندگان رمان‌های او هم هست و نقش سازنده یا مخربی در تربیت هنری آنان، در بلند یا پست شدنِ مرتبهٔ شعور و ذوق هنری‌شان، و در زیاد یا کم بودنِ عده‌شان و توانایی مالی‌شان و فرصت رمان‌خوانی‌شان دارد.

۱. شرح مربوط به شماره‌های داخل پرانتز را در بخش «یادداشت‌ها» بخوانید.

به گفته هتری جیمز هر رمانی خانه‌ای است
داستانی که نه یک پنجره بلکه هزاران هزار
پنجره دارد - به شمار خوانندگانش در
سرزمین‌ها و نسل‌های گوناگون. خوانندگان
هر رمان هر یک از پنجره دیدگاه خاص خود
به درون آن خانه داستانی نظر می‌افکنند و، با
آن که خانه یکی است، از آن معنایی برداشت
می‌کنند و تاثیرهایی می‌پذیرند متناسب با
جهان‌بینی و اخلاقیات و عواطف خویش.